

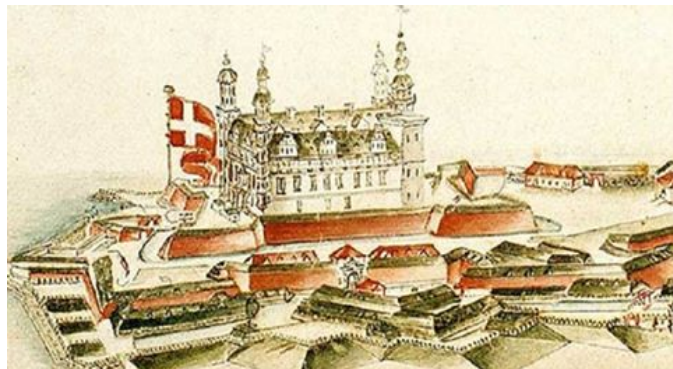
Kronborgs Kanoner

Kronborg Flagbastion set oppe fra Dronningetårnet

De fleste besøgende på Kronborg, Frederik II's, Christian IV's og Hamlets prægtige renæssance slot, ofrer vel kun en flygtig tanke på, at Kronborg også er en fordums fæstning, endda en af landets stærkeste.

I Pontoppidans danske atlas fra 1760-erne kunne man læse, at "Kronborg passerer retteligen for én af de allerstærkeste, formidableste og skønneste fæstninger i ganske Europa. Mod havsiden ere bastioner med groft skyts forsynede - end også med dobbelte kartover¹, af hvilke 2 ved navn "Skagge" og "Bjørn", siges at kunne nå Skåneland".

Kronborg Fæstning

Dette sidste er nok en mild overdrivelse idet først i slutningen af forrige århundrede (1900-tallet), da man fik riflede bagladekanoner, var muligt at skyde de 4 km tværs over Øresund på dette sted.

Flagbastionen set fra Øresund

Flagbastionen var det vigtigste fæstningsværk mod søsiden og den bastion, hvorfra Kronborg længst har kunnet virke som sundets vogter og Danmarks grænsfæstning mod nordøst.

Fra april 1811 har det danske flag dagligt vajet i Flagbastionen fra solopgang til solnedgang, medens det tidligere kun hejsedes når krigsskibe passerede fæstningen.

Siden Middelalderen havde man på skibene anbragt Dannebrog. Men på land måtte det kun benyttes på Kronborg og Holmen.

I 1600 og begyndelsen 1700-tallet indgik et Dannebrogfelt i øverste hjørne af hærens faner og i 1785 indførtes Dannebrog som fane for nogle Danske regimenter så i 1801 blev det fane for landeværnet og endelig i 1842 blev Dannebrog Regimentsfane i hele Hæren.

Det var oprindeligt forbeholdt Kongen at anvende Dannebrog mens det var forbudt for den almindelige borger. Trods dette begyndte folk selv at sy Dannebrogflag og hejse det ved festlige lejligheder. Så blev det ved lov strengt forbudt i 1833.

Men efter krigen 1848-50 mente regeringen, at folk havde fået så meget kærlighed til Dannebrog, at forbuddet burde ophæves hvilket det endelig blev 2. august 1854

Fra gammel tid er der en tradition når et skib runder Kronborg at det kipper med flaget til hilsen hvorefter der svares tilbage med kippen fra Flagbastionen på Kronborg - denne tradition varetoges af Kronborgs Garnison frem til 1922, hvor garnisonen nedlages, hvorefter opgaven blev overtaget af Hærens Kornet- og Løjtnantsskole frem til 1975 hvor denne flyttede til Oksbøl. Siden den dag er der ikke blevet kippet med flaget fra Flagbastionen på Kronborg og det sidste element af Forsvaret forlod Kronborg 1991, hvilket var et krav for at Kronborg overhovedet kunne blive optaget som kandidat på UNESCO's verdensarvliste.

Lejlighedsvis lader også de gamle kanoner deres røst høre, men nu kun i fredelig anledning, når der skydes salut på Dronning Margrethes fødselsdag eller når der fødes en ny prins eller prinsesse i Danmark samt ved Kongeskibets eller fremmede statsoverhoveders officielle forbi-sejlinger og ved andre specielle lejligheder efter særlig ordre ønsket af Kongehuset.

For Konger og Dronninger er salutten på 27 skud og for Prinser samt Prinsesser er salutten på 21 skud.

Salutten gennemførtes tidligere under Garnisons kommandantens ansvar, med teknisk bistand ydet af garnisonens våbenmekaniker og med betjeningsmandskab; først fra Den Kongelige Livgarde men senere blev disse erstattet af mandskab afgivet af Kongens artilleriregiment.

Efter flere sammenlægninger og nedlægninger varetages opgaven med at betjene Kronborgs kanoner af Danske Artilleriregiment.

Gjethuset Frederiksværk (Foto: Gjethuset)

Kronborgs 27 kanoner er alle støbt i bronze på Frederiksværk kanonstøberi Gjethuset i tidsrummet 1766-69, altså i den berømte generalmajor Classens² tid.

Årsagen til at det blev Gjethuset i Frederiksværk som fik opgaven med at støbe kanonerne skal findes i, at Gjethuset i København på det tidspunkt var travlt optagede med at støbe den store rytterstatue af Kong Frederik V som i dag står midt på Amalienborg Slotsplads.

Frederik V Rytterstatue - Amalienborg Slotsplads

Kanonerne er på bagstykket prydet med et billede af Kong Christian VII, hvor kongen er fremstillet som en romersk triumfator

eller sjældnere med kongens ”ciffer” C 7.

På stødbundsfrisen ses navnet FRIDRICS WÆRCK indrammet af kanonens støbe år
Hankene er formede som fremadvendte elefanthoveder

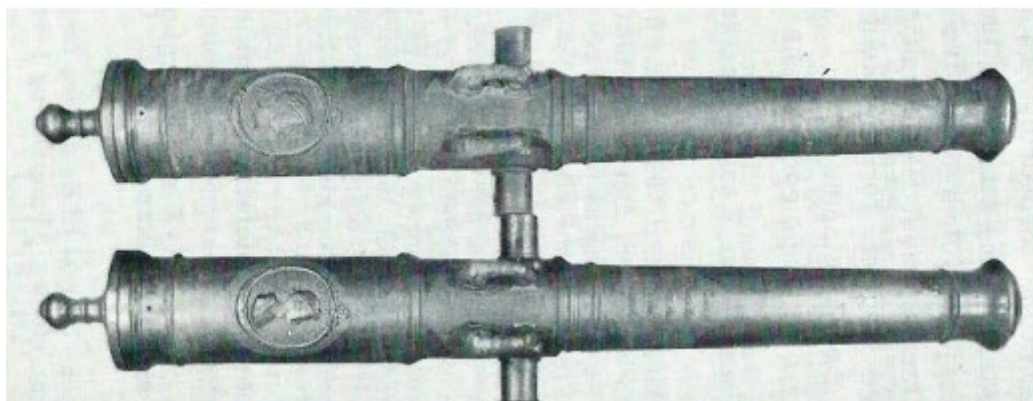

Kanonernes officielle betegnelse er 12-pundige riflede metalkanoner 1/1 gods (de 5 første kanoner på bastionen regnet fra venstre fløj er dog 5/6 gods) af systemet 1766 eller Prins Karl af Hessens system. Kanonrørene vejer 3082 pund (1/1 gods) svarende til 1541 kg og 2385 pund (5/6 gods) svarende til 1193 kg.

Og det krævede 8 mand eller 2 heste at manøvrere rundt med kanonerne

At de er 12-pundige vil sige, at løbet er boret således at det passer til en massiv jernkugle, der vejer 12 pund svarende til 6 kg.

Øverst ses 1/1 gods kanonrør og nederst 5/6 gods kanonrør

Der er i alt støbt 151 kanoner (75 stk 5/6 og 76 stk . 1/1 gods) af denne type på Frederiksværk Gjethus.

(På en 1/1 gods kanon er godstykkelsen ved kammeret lig med kalibret. På en 5/6 gods kanon udgør godstykkelsen ved kammeret følgelig 5/6 af kalibret. Kun i vægt og ydre tykkelse afviger disse to typer fra hinanden.)

Kanonerne er forlade-kanoner og var oprindeligt støbt glatløbede, men for at den danske hær i midten af forrige århundrede (1800-1900) kunne følge med i den tekniske udvikling, blev bl.a. de danske kanoner udboret til rifling i 1861-62.

Riflingen fandt dels sted på ”Gamst & Lunds Efterfølgers Etablissement” og dels på Frederiksværk Gjethus.

Der udsattes i alt 72 kanoner til rifling: Heraf blev 58 godkendt som brugelige kanoner (38 1/1 og 20 5/6 gods). Resten kasseredes på grund af urenheder i metallet. Af to 1/1 gods kanoner, der forsøgtes spundset, blev kun den ene godkendt.

Ved riflingen forøgedes kanonerens skudvidde fra ca 1 ½ km til 3-4 km. Præcisionen forbedredes væsentligt og kanonerne blev i stand til at afskyde aflange projektiler med en vægt på 27 pund svarende til 13,5 kg, altså mere end dobbelt så tunge som de massive jernkugler. Derved opnåedes en betydelig større virkning i målet.

Af de oprindeligt støbte 151 kanoner er der endnu bevaret i hvert fald 48 stk., der fordeler sig med 27 stk. på Kronborg, 5 stk. på Krigsmuseet (Tøjhusmuseet) 1 stk. på Holmen, 2 stk. i Frederiksværk ved Gjethuset, 2 stk. på Fregatten "Jylland" i Ebeltoft, 7 stk. på Akershus fæstning ved Oslo, 2 stk. på Kongsvinger fæstning i Norge og 2 stk. i Tower i London (*De Norske og de Engelske er alle glatløbede*)

Kronborgs kanoner har bl.a. deltaget i de slesvigske krige - i 1848-50 mest som fæstningsskyts. Der eksisterede dengang 84 stk. i Danmark.

Kanoner af denne type var - som nyrifledede - med i 1864 ved Dannevirke, i Dybbølstillingen, ved Alssund, i Fredericia fæstning og på visse af flådens skibe.

Af de i Kronborg Flagbastion placerede kanoner kæmpede følgende om bord på flådens skibe i 1864

Nr. 11 - Nr. 13 - Nr. 29 - Nr. 30 - Nr. 31 - Nr. 33 - Nr. 39 - Nr. 40 og Nr. 58

12-pundig dækskanon på Fregatten Jylland

Heraf var **Nr. 13 og Nr. 29** om bord i fregatten ”Jylland” under kampen ved Helgoland den 9. maj 1864, hvor førstnævnte skød 2 skarpe skud. Mens skudtallet for sidstnævnte ikke kendes, da den til kanonen hørende ”Controlbog” (Oprettedes ved riflingen 1861-62) ikke er til rådighed.

Begge kanonerne lå i korvetten ”Heimdal” 1879-86

Nr. 11 - Nr. 33 - Nr. 39 og Nr. 58 var om bord i fregatten ”Tordenskjold” i 1864, hvor Nr. 33 den 14 april skød 3 skarpe skud efter fjendtlige kanonbåde. Den 24. april skød de henholdsvis 5, 9, 8 og 5 (efter ovennævnte rækkefølge) skarpe skud efter fjendtlige kanonbåde og den 3. juli - samme dag som krigens sidste kamp til lands - Kampen ved Lundby - skød kanonerne henholdsvis 3, 3, 3 og 4 (efter ovennævnte rækkefølge) skarpe skud i alt efter fjendtlige kanonbåde i Østersøen.

Disse fire kanoner lå også i korvetten ”Heimdal” 1879-86

Nr. 30 - Nr. 31 og Nr. 40 var om bord i fregatten ”Sjælland” i 1864 hvor de den 17. marts skød henholdsvis 23, 27 og 8 (efter ovennævnte rækkefølge) skarpe skud ”i Bataille med 2 Preussiske korvetter og flere mindre fartøjer”

Den 31. marts ”gjorde” Nr. 30 ”1 skud efter en Preussisk Orlogs Damper”, og den 14. april skød de i alt henholdsvis 7, 8 og 3 (efter ovennævnte rækkefølge) skarpe skud efter Preussisk Orlogs Damper i Østersøen.

Nr. 31 var om bord i fregatten ”Tordenskjold” i 1871. Nr. 33 og Nr. 40 var om bord i skonnerten ”Fylla” 1875-76, og de var alle tre om bord i korvetten ”Heimdal” 1879-86

I Fredericia fæstning kæmpede følgende kanoner i 1864.

Nr. 14 - Nr. 21 - Nr. 22 - Nr. 26 - Nr. 28 - Nr. 37 - Nr. 38 og Nr. 60

Heraf skød **Nr. 14** den 20. marts 10 skarpe skud på et fjendtligt batteri ved Fredericia. (Det er denne kanon som godkendtes efter spundsning under riflingen).

Om de øvrige kanoner er i ”Controlbog” kun anført: ”Tilstede ved Fredericia Tøjhus - skudantal indtil dato ubekjendt 27. marts 1869”

Nr. 26 blev 1879 afhentet i Middelfart til korvetten ”Heimdal's” armering. Den forblev om bord i dette skib til 1886.

Indtil 2. Verdenskrig var 14 af Kronborgs daværende beholdning på 29 kanoner placeret i voldlavetter i 5. Søbatteri, nedenfor Flagbastionen og resten i Flagbastionen.

Under den tyske besættelse opbevaredes samtlige kanoner i kassematter og efter befrielsen i 1945, da kanonerne atter bragtes frem i lyset, var der ikke brugelige lavetter til mere end de 17 pjecer, der siden da har dannet armeringen i Flagbastionen. De resterende kanonrør forblev opmagasineret i kassematten under Flagbastionen indtil 7. maj 1974, hvor 2 stk. blev afleveret til opstilling på fregatten "Jylland". Ved denne lejlighed blev de resterende 10 kanonrør anbragt i magasin på cementsokler bag brystværnet på Courtinen mellem Flagbastionen og Frederiks III's Bastion.

Af disse 10 stk. har følgende Nr. 42 og Nr. 54 - ligesom de to, der er overført til fregatten "Jylland" - kæmpet ombord i flådens skibe i 1864.

Nr. 42 var ombord i fregatten "Sjælland", hvor den "i Bataille med 2 Preussiske Korvetter og flere mindre Fartøjer" den 17. marts afskød 12 skarpe skud og den 14. april skød den 3 skud efter en Preussisk Orlogs Damper.

Kanonen lå i fregatten "Tordenskjold" 1871 og i korvetten "Heimdal" 1879-86

Nr. 54 var ombord i fregatten "Jylland", hvor den i kampen ved Helgoland den 9. maj 1864 affyrede 29 skarpe skud.

Den var 1871 ligesom Nr. 42 ombord i fregatten ”Tordenskjold og ombord korvetten ”Heimdal” 1879-86.

Denne kanon var indtil 7. maj 1974 anbragt i voldlavet på Flagbastionen men på grund af stærk udlidning af fænghullet, blev den ombyttet med Nr. 13 fra kasse-matten.

Følgende kanoner kæmpede i Fredericia fæstning 1864:

Nr. 2 - Nr. 3 - Nr. 5 - Nr. 9 - Nr. 10 - Nr. 43 og Nr. 65

Nr. 2 skød 7 skarpe skud den 20. marts mod fjendtligt batteri ved Fredericia. Denne kanon blev ligesom Nr. 1, der ikke længere findes, allerede riflet i 1861 og riflet efter det franske system, hvorefter den samme år skød 161 skud for ”Commisionen for skydning med riflet skyts” med ladninger på henholdsvis $2\frac{3}{4}$ (1,375kg), $2\frac{1}{2}$ (1,25 kg), $2\frac{3}{8}$ (1,188 kg) og $2\frac{1}{4}$ pund(1,125 kg) og for ”Commisionen for skydning mod muurværk” 49 skud alle med $2\frac{3}{8}$ pundsladning, som havde vist sig at være den mest hensigtsmæssige ladning.

Kanonen bærer inskriptionen: ”SUB MINISTER COM DE SAINT GERMAIN GENERALISS REG” på bagstykket. General Classen undede at pryde kanonerne med sådanne inskriptioner; men 1766 satte artilleriets næstkommanderende general v. Huth³, en stopper for denne lyst. Man ser derfor næppe kanoner støbt efter 1766 med sådanne prydelse.

Nr. 3 blev riflet i efteråret 1861 efter det Winstrupske princip (forbedring af det franske system). Med denne pjece foretoges 2 rækker forsøgsskydninger á 25 skud under 3 graders og 6 graders elevation med et så godt resultat, at der i december 1861 udførtes en fuldstændig indskydning af kanonen på 275 skud med $2\frac{3}{8}$ pundsladning og med projektil på 27 pund. Dette medførte, at det Winstrupske princip (opkaldt efter den danske mekanikus Peter Joseph Winstrup⁴ (1814-1880)) anvendtes ved riflingen af alle øvrige bronzekanoner.

Nr. 9 bærer et specielt brystbillede af Kong Christian VII. Det kan skyldes , at denne kanon hører til de to først støbte, og at billedet der for faktisk er af Kong Frederik V, der døde 14. januar 1766 medens de to første kanoner var under formning på Frederiksværk.

Er dette i virkeligheden Frederik V ?

Denne teori styrkes af at kanonen på endefluden af højre tap bærer inskriptionen: ”Støbt Nr. 2 - 1 marts 1766”. Kanonen har en pendant på Akershus fæstning ved OSLO. Denne må da formodes at være støbt som Nr. 1.

Disse to kanoner har begge inskriptionen: ”CAROLUS PRINC LANDGRAV HASSLÆ CASS SUMM RER TORMENT DUX” anbragt på forstykket.

Nr. 5 skød den 21 marts 1864 - 4 skarpe skud under ”Bombardement ved Fredericia”. På grund af visse urenheder i metallet blev denne kanon ligesom Nr. 9, Nr. 10, Nr. 14 og Nr. 21 under riflingen karakteriseret som en klasse B kanon.

Nr. 10 skød den 20 marts 1864 -10 skarpe skud på fjendtligt batteri ved Fredericia

Nr. 65 skød den 21 marts 1864 -8 skarpe skud under ”Bombardement ved Fredericia”.

Nr. 24 ses ikke at have deltaget i kampe i 1864 - Den var fra juni 1865 til maj 1872 udleveret fra "Kjøbenhavns Tøihuus" til Artilleri-regimentet, i hvilken periode den skød i alt 174 skarpe skud under øvelsesskydninger ved forskellige artillerienheder.

Kanonerne har alle været placeret på Kronborg fra 2. februar 1900, men intet taler imod at de kan have hørt til Kronborgs bestyknings også før de udboredes i 1861-62.

--- " ---

Men nogle af Kronborgs Kanoner har fundet nye hjem siden hen, det drejer sig blandt andet om Danske Artilleriregiments vartegn samt et par af kanonerne på Kastellet i København.

De Røde Kanoner

2 af de 10 kanonrør anbragt i magasin på cementsokler bag brystværnet på Courтинен mellem Flagbastionen og Frederiks III's Bastion blev til Artilleriets 300 års jubilæum den 7. august 1984 afgivet til placering udenfor Skive Kasernes vagtbygning

Kanonerne blev på initiativ af Regimentets næstkommanderende, oberstløjtnant P.E.Ø. Sørensen, placeret i rekonstruerede, tidsoriginale garnisons- eller fæstningslavetter fra slutningen af 1700-tallet, opbygget på regimentsværkstedet efter originaltegning fra Tøjhusmuseet.

Foto Hærens Kamp & Ildstøttecenter Oksbøl

Lavetterne er malet i de Oldenborgske farver, hvor rød er den fremherskende farve, og derfor kaldes kanonerne for "De Røde Kanoner".

Da artilleriet fra Skive i 2000 flyttede til Varde, blev kanonerne flyttet fra indgangen til en mindre fremtrædende plads på Skive Kaserne. Kanonerne blev afhentet i Skive i 2003 og da de kom til Varde, trængte de til en stor istandsættelse.

I sin tale ved indvielsen 2. dec. 2005 sagde chefen for Danske Artilleriregiment, oberst W.P. Kahle - Vi tror og håber, at "De røde kanoner" hermed har fundet deres endelige placering. Men efter 9 år og yderligere nedlægninger af artilleriet blev kanonerne 2014 flyttet til Oksbøl hvor de i dag står som vartegn for Danske Artilleriregiment

Kastellet i København

I forbindelse med genetablering af Prinsessens Bastion på Kastellet i København blev 3 af de resterende kanonløb fra Courtinen på Kronborg overført til Kastellet

Det Drejer sig om løbenummer Nr. 2, Nr. 3 og Nr. 42 (efter opriflingen)

12-pundig kanon på Kastellet

Prinsessens Bastion ud mod Øresund var oprindeligt Kastellets flagbastion, hvor Kastellets officielle flag vajede, og indtil det 1788 blev overflyttet til Holmen, hvor det den dag i dag vajer fra Batteriet Sixtus over for Kastellet, var det også "Rigets Flag" som alle fremmede skibe måtte salutere for at vise den danske konge sin respekt.

L.E.K

NOTER:

1) Kartove

Kartove er en betegnelse fra 1500-tallet for grovkalibrede metalkanoner med relativt kort løb (længde). Almindeligvis blev de inddelt i dobbel-kartove (48 pund) og 1/1-kartove (24 pund).

Ordet kommer fra middelnedertysk kartouwe eller nederlandsk kartouw, fra italiensk cortana, eller middelalderlatin quartana, grunnbetydning '25-punds kanon (som er omtrent en fjerdedel så stor som en 100-punds)', til latin quartus 'fjerde'

2) Generalmajor Johan Frederik Classen (1725-92)

Johan Frederik Classen var søn af domorganisten i Kristiania (Oslo), J. F. Classen, og blev student fra Katedralskolen i 1741. Han blev cand. theol. i 1744, blot 19 år gammel.

I stedet for præstegerningen slog han sig på handel, især våbenhandel fra Moss kanonstøberi i Norge. I 1754 anlagde han en fabrik for fajanceovne ved Østerport på en stor grund, hvor han havde erhvervet en lystgård (nu Classens Have).

To år senere modtog han, som gave fra Kong Frederik 5., en falleret kanonsmedie ved Arresø, som han i løbet af få år fik opbygget til krudtværk og kanonstøberi, tillige med skabelsen af en hel fabriksby, Frederiksværk.

3) Heinrich Wilhelm von Huth (1717-1806)

Heinrich Wilhelm von Huth var søn af en sekretær, gik på gymnasiet i Schleusingen og studerede matematik ved universitetet i Leipzig. Kom ind ved militæret, avancerede til oberst, deltog fra 1742 i adskillige felttog, kommanderede som oberstløjtnant en brigade svært artilleri i Slaget ved Minden 1759, bidrog derved til sejren over franskmændene.

Steg i graderne, blev generalmajor samt chef for ingeniørkorpset, deltog i resten af syvårskrigen, trådte efter freden i Hessisk krigstjeneste og blev

kommandant i Hanau.

Her traf han prins Carl af Hessen, vejledte denne i krigsvidenskab og de udviklede, trods en aldersforskel på næsten 30 år, et tillidsforhold, som blev anledning til at von Huth kom til Danmark. Han blev generalløjtnant af infanteriet i danske tjeneste 1765 og 1771 chef for Artillerikorpset og Ingeniørkorpset og forbedrede her officerernes uddannelse og korpsets hele organisation og virksomhed.

4) Peter Joseph Winstrup (1814-1880)

Mekanikus Peter Joseph Winstrup havde studeret ved Polyteknisk Lærestanstalt.

Han var bestyrer og fra 1854 medejer af maskinfabrikken H. Gamst & H.C. Lund, og udtog over tiden flere betydningsfulde patenter, bl.a. på en forbedret kanonrifling.